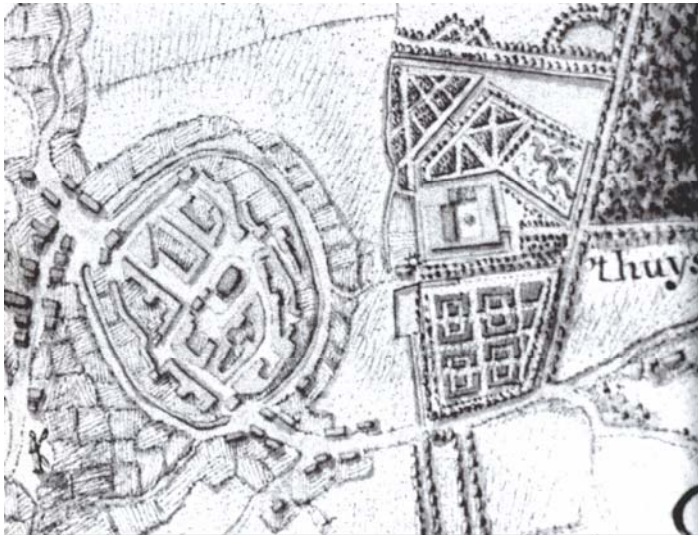

De laatste dagen van het Huis Ootmarsum

Vertaling van een extra overdruk van een artikel uit het jaarboek van de Heemkundevereniging Graafschap Bentheim van 1961, geschreven door Drs.A.L.Hulshof, Conservator van het Rijksmuseum Twenthe, Enschede op basis van gegevens van Willem Dingeldein.

De laatste dagen van het Huis Ootmarsum

Toen onze grote streekkenner Willem Dingeldein begin januari 1953 plotseling stierf, was hij bezig met een volledig overzicht over de laatste dagen van de Commanderie der Duitse Orde en het Huis Ootmarsum.

Ik heb de draad van zijn nog niet complete onderzoek opgepakt en het manuscript in zijn geest gecompleteerd.

Reeds in 1943, 1948 en 1950 heeft Dingeldein uitgebreide onderzoeksresultaten gepubliceerd over het bezit van de Commanderie Ootmarsum die bestonden uit boerderijen en landerijen in Twente en de Graafschap Bentheim, in "Verslagen en mededeelingen van de Vereeniging voor Overijssels Regt en Geschiedenis".

De complete eigendommen (meer dan 88 boerderijen) werden in 1811 geveild. In de laatste publicatie van Dingeldein uit 1950 werd op basis van de beschrijvingen van Rektor Heinrich Specht in zijn boek "Die hohe und niedrige Jagt im Deutsch-Niederländischen Grenzgebiet", op pagina 90 aangenomen dat Rechter Weber uit Nordhorn het gebouw en omliggende tuinen in de franse tijd in bezit kreeg. Nader onderzoek naar deze aankoop was moeilijk omdat deze franse periode op het moment van onderzoek in het verre verleden lag. Het is nuttig op de laatste dagen van het Huis in te gaan, omdat hierdoor een einde komt aan de vele raadsels die nog steeds rondom het Huis Ootmarsum bestaan.

Hoe het huis er kort voor de afbraak uitgezien heeft zou duidelijk te zien zijn geweest aan een model dat Dr. W.J. Engels ter beschikking heeft gesteld ten behoeve van een provinciale expositie over de geschiedenis van Overijssel in Zwolle in 1882. Helaas is dit model in het Provinciale Museum verloren gegaan. We hadden door dit model veel beter de situatie kunnen leren kennen dan door de gebrekkige tekeningen die van 1726 tot 1729. Een geheel andere indruk van het Huis Ootmarsum wordt verkregen op een familieafbeelding uit 1804 die in het bezit is van Jonkheer Milly von Heyden Reinestein in Warnsfeld bij Zutphen. Hierop zijn Anne Willem Graaf von Heyden Hompesch met zijn vrouw en dochter afgebeeld. De dochter houdt een getekende afbeelding van het Huis Ootmarsum vast. Wanneer deze afbeelding wordt vergeleken met de tekeningen uit de 18^e eeuw dan wordt duidelijk dat er in de 18^e eeuw een verbouwing heeft plaatsgevonden. De opdrachtgever voor deze verbouwing is waarschijnlijk geweest Sigismund Vinzent Gustaf Ludwich Graf von Heyden Hompesch of de zoon Anne Willem Carel.

De voorgevel van het hoofdgebouw is in drie delen verdeeld. De linker zijde is smal en springt iets naar voren, het middelste deel ligt iets terug, terwijl het brede rechter gedeelte met het ronde dak de hoofdingang toont die bereikbaar is via een vast brug.

Opvallend is hoe direct aansluitend aan de rechterzijde van het hoofdgebouw, een nog nader te beschrijven lagere oostvleugel zichtbaar is. Op de tekeningen van 1726 tot 1733 ontbreekt dit deel. Hoogstwaarschijnlijk is aan het eind van de 18^e eeuw tijdens de genoemde verbouwing toegevoegd. Zeer zwak is de kleine schets van het Huis op de stadkaart van

Ootmarsum van Jacobus van Deventer uit 1570. Hierop zijn twee hoofdgebouwen te zien. Het oostelijke is het hoofdgebouw, het westelijke de kapel van de Commanderie. Een betere indruk geeft de tekening "Het huis van de baron von Heyden Ootmarsum 1720" door ter Kuile, pag. 174. Op deze tekening is een reeks gebouwen achter elkaar te zien gezien vanuit het westen. In de voorgond een gebouw met dichtgemetselde spitsboogramen, met steunberen, een hoog dak met dakkapellen. Dit gebouw is ongetwijfeld de vroegere slotkapel. Hierna komt een lager gebouw met een ronde boogingang, waarschijnlijk een schuur en hierna het hoge herenhuis van drie en vier verdiepingen. Aan de linker zijde een iets vooruitspringend hoog vierkant deel dat met zijn spitse dak met daaronder een uurwerk met wijzerplaat, op een toren lijkt maar samen met het noordelijke gedeelte van het huis van binnen een eenheid gevormd moet hebben. Na de hoofdingang in de rechtergevel verschaft een brede brug toegang over de slotgracht. Tussen het linker en rechtergebouw is een betrekkelijk hoge muur aangebracht. De bouwstijl is eigenaardig en rommelig. Het lijkt er op alsof. Ook voor 1729 verbouwingen hebben plaatsgevonden op een wijze zoals die in Duitsland gebruikelijk was. De slotkapel, vroeger gebruikt voor de erediensten van de Ridders van de Duitse Orde, werd na 1644, toen de commanderie definitief in wereldlijke handen overging, gebruikt als schuur of opslag. Wellicht voor de opslag van de oogst waarmee de horigen de pacht betaalden aan de hofmeier. In 1811 moet de gehele kapel reeds geheel verdwenen zijn geweest omdat een beschrijving van een dergelijk gebouw in de verkoopakten ontbrak. Door een gelukkig toeval is in de zomer van 1956 een gedenksteen van deze kapel teruggevonden. De steen was gebruikt in de fundamenten van een huis in Ootmarsum. Deze uit Bentheimer zandsteen vervaardigde blok was 130 cm lang en 23 cm dik. Een prachtig behouden gebleven inschrift in gotische letters luidt :

Anno Domini 1480 is door Friederich van beveren, Commandeur, de kapel van het Huis der Duitse Jerusalemridders van de gezegende Maagd Maria gebouwd ter ere van God die geprezen zij in eeuwigheid. Het steenhouwersteken is rechts onder op de steen aangebracht. Deze belangrijke steen heeft jarenlang een waardige plaats in het Rijksmuseum twenthe in Enschede gehad en is nu overgebracht naar een van de gebouwen van het Openluchtmuseum Ootmarsum.

De schets van Andries Schoemaker uit 1726 met als onderschrift "Het Huis van baron Heyden te Ootmarsum Anno 1726", laat nog meer zien. Het gebouw is van het noordwesten getekend en laat nog een vierde gebouw zien, een grote rechthoekige vleugel en met rode dakpannen gedekt dak, dak aansluit aan de slotkapel. Geheel aan de westzijde, nog net zichtbaar boven genoemd dak, zijn het dak en een windvaan van een wachttoren zichtbaar. Van west naar oost moeten dus op het slotplein gestaan hebben : een wachttoren, een lagere westelijke vleugel, de slotkapel, het tussengebouw en tenslotte de oostvleugel ofwel het eigenlijke kasteel. De ingang lag aan de zuidkant en hierachter lagen de bijgebouwen voor de exploitatie van de commanderie en de woningen voor het personeel. Het geheel was omgeven door een slotgracht, die van Deventer reeds op zijn kaart heeft afgebeeld. Water stond steeds ter beschikking, zowel voor de beken, de vijvers en de fontein in de tuin. Een beek die ontspringt in het beekdal van de Kuiperberg, leverde zomer en winter steeds water. Het water leverde eerst kracht voor de 'Voorste Molen' een watermolen, in de noordwesthoek van het kasteelcomplex en leverde daarna water aan beken en vijvers en bracht ten slotte de "Achterste molen" in beweging en stroomde verder in noordoostelijke richting en ging via de Wiemselbeek richting Tilligte, waar het water via de Hollandergraven in de Dinkel werd opgenomen.

Het staat ook vast dat op de terreinen bijzonder pijpleidingen aangebracht waren om een grote fontein te laten werken. Delen hiervan zijn teruggevonden bij graafwerkzaamheden voor de bouw van een huis aan de Bommelstege in november 1952, dus ten westen van het Huis. Er

werden stamdelen gevonden van ongeveer 2,5 meter lang en 20-30 cm dik en in bijzonder goede staat. Ze waren hol en voorzien van een gat van 10 cm. De pijpleiding paste taps in elkaar en werden door ijzeren banden aan het dikke eind afgesloten. Drie stukken werden opgegraven. De rest werd nagepeild. Het bleek dat een dergelijk leiding aangesloten werd op de beek en dan onder een in noord-zuidelijke aarden wal de weg vond naar de binneplaats van het kasteel.

Het kasteel moet vele jaren leeg gestaan hebben nadat de weduwe Von Heyden Hompesch in het begin van 1795 als vriendin van het Huis van Oranje eerst verhuisde naar Bentheim en naar Braunschweig.

De gereformeerde gemeente Ootmarsum had in de jaren 1810 tot 1811 genoeg ruimte om er de kerkdiensten te houden, toen ze de grote kerk in opdracht van Koning Lodewijk Napoleon moesten verlaten en de nieuwe kerk aan de Ganzenmarkt in aanbouw was.

Ondanks dat een advertentie in vier edities van de Zwolse Courant van februari 1811 de verkoop op 4 maart aankondigden van “Een zeer ruim en gedegen herenhuis, bijgebouwen en stallen etc.... zeer geschikt voor afbraak” bleek er geen belangstelling te zijn of werd er te weinig geboden. Er is noch bij de notariële archieven of in het register van doorhalingen iets van de verkoop van eht huis te ontdekken. De beheerder Andreas Zeyger moet in 1817 zijn begonnen de bijgebouwen stuk voor stuk voor de afbraak te verkopen. Dit is echter niet gelukt.

Pas in 1818 werd bij de notaris Georg Bernard ten Pol in Ootmarsum een belangrijke akte opgemaakt. Als verkoper trad op “Felix de Saucerotte, majoor van de Cavallerie, Ridder van de Ludwicks Ord, wonend in Luneville inm het departement La Meuse in het Koninkrijk Frankrijk, nu verblijvende in het Hotel De Keizerskroon in Ootmarsum.

Deze verkope was de zwager van de gestorven Graaf Sigismund Vincent Gustav Ludwich von Heyden Hompesch en zijn vrouw Anna Sophia Dorethea, geboren Barones Riedesel zu Eisenbach. Hij was majoor in dienst van de Hertog van Braunschweig-Lüneburg en was op 29 december 1802 getrouwd met Charlotte Sophia Constantia, Gravin von Heyden Hompesch. Zij was geboren op 17 mei 1766 en vermoedelijk in de de Waalse Kerk in Den Haag gedoopt, maar moet voor 15 oktober 1818 reeds gestorven zijn, omdat ze niet in deze koopakte wordt vermeld. Het echtpaar had geen kinderen.

Saucerote verkocht de goederen aan Friedrich Anton Weber “Oberkirchenrat und Richter” woonachtig in Nordhorn, in de Graafschap bentheim, Koninkrijk Hannover. Deze Weber stamde af van een familie uit Neuenhaus, zijn voorouders waren van generatie op generatie apotheker. Friederich Anton, de zoon van Anton Heinrich Weber en Johanna Houth uit Burgsteinfurt, die in 1781 naar Nordhorn verhuisden, werd op 20 augustus 1778 in Neuenhaus geboren. Hij ging naar de academie in Lingen, studeerde af op rechten op de universiteit van Halle a.d. Saale en werd benoemd als rechter in Nordhorn. Hij was getrouwd met Catarina Buch. Weber stierf op 10 januari 1821, zijn vrouw op 14 maart 1862.

De akte met daarbij een kaart vermeldde de volgende verkoop :

- Perceel 1. De rechter vleugel van het Huis Ootmarsum met daarin een woning van een verdieping, aangrenzend met de westzijde aan de linker vleugel ofwel het zogenaamde Hoge Huys en aan het oosten aan de slotgracht, grenzend aan het land van Wilhelm Mengers. De woning bestond uit 10 grote en kleinere kamers inclusief lattenwerk, de schilderijen, de spiegels, de versierselen (plafonds), houten betimmeringen en alle ander werken en versierselen die nagevast zijn. Verder de ondergrond van deze vleugel.
- Perceel 8. De ondergrond van de linker ofwel hoge vleugel, ten westen van de vorige vleugel gelegen, waarbij de koper zich verplichtte het gebouw binnen twee na

ondertekening van de akte zal afbreken en de materialen zal verwijderen. Het deel is op de bijlage gearceerd aangeven.

- Percelen 3-4-5-6. De ondergrond van de binnenplaats ten noorden van het hoge en lage gebouw gelegen en rond de 2 hectare groot met daarop een fontein en verdere vaste stukken. Deze binnenplaats met aan drie zijden de slotgracht grenste ten oosten aan de slottuin en de grond van Wilhelm Menger en noordelijk aan de grond van de heren Andreas Goossen en Johann Palthe. Westelijk grenst het aan de Allee die van het molenhuisje naar het bos liep.
- De weg met de daarop zich bevindende bomen. Deze weg liep vanaf het Molenhuisje langs de tuinen van Johann Wilhelm Essink, Eberhard Vos en anderen en eindigde op de Allee die begon bij de witte poort.
- Perceel 9. Het grondstuk of binnenplaats ten zuiden van het Hoge Huys of linker vleugel van het huis gelegen. In het zuiden grenzend aan de grote Allee van de witte poort tot aan de achterste molen..Dit grondstuk bestond voor een groot deel uit tuinen, deels uit paden en toegangsweg tot het huis en was in totaal ongeveer 2 hectare groot. De daarop zich bevindende bomen werden meeverkocht.
- De Alleeweg met twee rijen hoge lindebomen verlopend vanaf de zuidwesthoek van het vorige perceel tot aan de achterste molen en tot aan de eerste brug die naar de zogenoemde Wilde Hof voerde.
- Enige lindebomen, ten westen en ten zuidwesten aan de wal en wilde hof, beginnend bij de zogenaamde Profit en verder aan de oostzijde van de wal voorbij de achterste molen.
- Alle grachten die het Huis Ootmarsum omgeven.

De kopers konden gelijk beschikken over het gekochte, de grondbelasting voor 1818 nam de verkoper nog voor zijn rekening. De koopsom bedroeg 3000 Gulden die de verkoper zowel in geld als ook in wissels en effecten ontving.

E akte werd aan de verkoper ter hand gesteld ten huize van de weduwe P.L. van Assen, De Keizerskroon, Grotestraat 35 Ootmarsum in het bijzijn van Wilhelm Berends, hotelhouder en Gerhard van Goor, onderwijzer, die beiden in Ootmarsum woonachtig waren.

Met behulp van de gegevens van kadasterkaarten van 1832 en de daarbijbehorende register, zijn de percelen van het kasteel precies te lokaliseren.

De nieuwe bezitter heeft niet lang van zijn bezit gehad. Hij stierf reeds in 1821. Zijn weduwe probeerde de goederen te verkopen, hetgeen niet zo goed lukte.

Het kwam tot een openbare verkoop op 10 januari 1821 in de Keizerskroon door Notaris ten Pol in het bijzijn van weduwe Weber uit Nordhorn.

Er kwamen 9 percelen onder de hamer.

Onder andere : perceel 1, een huis, hoog 52 ellen, langwerpig van 1 verdieping bestaande uit de rechtere vleugel van het voormalige Huis Ootmarsum. Het omvat 10 behangen kamers, ruime zolder en kelder. Op dit perceel is geen bod gedaan en dus niet verkocht.

Het Hoge Huis , dat er in 1818 nog stond, werd in deze verkoop niet genoemd. Aangenomen mag worden dat Weber het al had laten afbreken. De rechter vleugel was helemaal leeg op het behang na.

De overige gegevens van de percelen die in de verkoop gingen stemmen overeen met de aankoopakten van Weber in 1817.

Waar zijn de waardevolle stukken uit de inventaris en het kasteel gebleven ? Hiervoor is niets met zekerheid te zeggen, maar het ligt voor de hand dat Weber dit naar Nordhorn heeft laten brengen. Hij had zijn huis aan de Hauptstrasse in Nordhorn naast de nu nog bestaande Adler Apotheke. Het pand behoort later toe aan wijnhandelaar Vischer (een man wiens gewicht men op rond 300 pond schatte). Dit pand werd echter in 1870 geheel in de as gelegd. Enkel een paar kale muren bleven staan. Wanneer Weber inventaris uit het Huis Ootmarsum zou hebben bezeten, dan is ze bij deze brand vernietigd. Nu staat op de plek van het huis van de familie Weber het huis van de familie Linde. Wellicht is beeldhouwwerk van het Huis Ootmarsum gebruikt voor het graf van Weber bij de alte reformierte kerk in Nordhorn Altendorf. Een grote vaas uit de tuin van het huis Ootmarsum staat echter nu nog in de tuin voor het huis van de koopman Cornelius Krieter aan de Neuenhauserstrasse. Ook bevinden zich in de tuin van de familie Büssemaker (nu Huizinga) in Nordhorn-Altendorf resten van zuilen, een stenen siervaas en andere stukken die hier via een omweg zijn beland.

Voor de uit de 18^e eeuw stammende rechtervleugel van het huis en voor perceel 8, de binnenplaats en de slotgracht werd dus niet geboden.

Tussen 1821 en 1825 zijn deze laatste percelen verkocht aan Johann Eberhard Stork, koopman te Weerselo. Het laatste deel van het kasteel, de rechter vleugel werd toen ook afgebroken. Omstreeks deze tijd werd ook de slotgracht dichtgegooid en werd het terrein geegaliseerd. Op de kadasterkaart van 1832 is al niets meer te zien van de plek van het kasteel en de grachten. De grond werd eigendom van A.E.Wientjes.

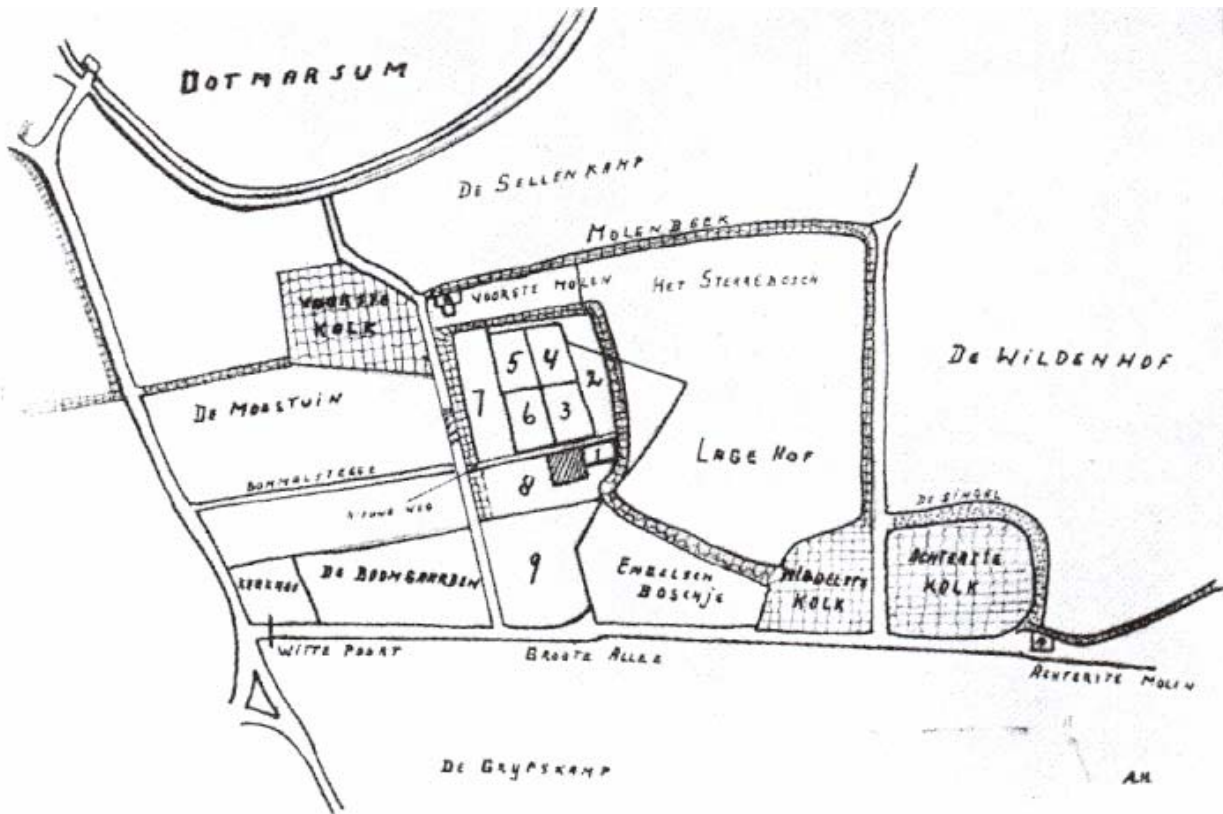
Pastor Johannes Palthe en advocaat Andreas Goossen werden in 1811 eigenaar van twee watermolens, het molenhuisje met tuinen en enkele andere percelen. In 1830 besloten ze dit te verkopen.

Deze openbare verkoop is mislukt, zoals blijkt uit een akte van 10 juni 1833 bij het kadaster in Almelo. Op deze zelfde datum heeft Andreas Goossen, rechter te Ootmarsum, zijn aandeel van het bezit van het Huis Ootmarsum, plus zijn aandeel aan twee korenmolens, het muldershuis met naastgelegen grondstukken, de kolk met opgaand hout verkocht aan Pastor Johannes Palthe in Oldenzaal voor 3500 gulden.

In de jaren 1866/1867 hebben de erven pastor Palthe de achterste molen – de Sankt Joannis Mola- zoals Jacobus van Deventer de molen noemt, afgebroken. Alleen de kolken bestaan nu nog als laatste tastbaar overblijfsel van een imposant waterwerk van de vroegere Commanderie.

De voorste watermolen werd in 1860 deels afgebroken. Het huidige Molenhuisje is het armzalige overblijfsel van een bouwwerk waarin de molenstenen eeuwenlang draaiden en waaruit de bevolking eeuwenlang het noodzakelijke voedsel betrokken had.

Het molenhuisje met enige grond werd in 1928 door de familie Palthe aan de gereformeerde kerk geschonken en werd in 1959 doorverkocht aan de gemeente.

Rekonstruktion der Lage der Parzellen des Hauses Ootmarsum im Jahre 1821

Enschede,
 Drs.A.L.Hulshof, Rijksmuseum Twenthe.
 1961